

VĒSTURES BIEZOS AIZKARUS VEROT

Zane Prēdele,
mūzikas zinātniece

Zane Prēdele: Grāmatas sarakstīšanu dažreiz var salīdzināt ar muzeja radišanu. Izejot vēstures likločus Jēkaba Graubiņa mūžā, ir uzcelts muzejs ar daiļu nosaukumu – *Daudz baltu dienīņu...* Kas bija pamudinājums, lai rakstu zīmēs šodien būtu iemužināts komponists, mūzikas zinātnieks, pedagogs un folklorists Jēkabs Graubiņš?

Vizbulīte Bērziņa: Pamudināja Jēkaba Graubiņa dzīvesstāsts, kas tik cieši kā reti kuram saaudies ar tautas 20. gadsimta vēstures likteniem. Arī personības neparasti daudzpusīgās izpausmes, pilsoniskā stāja un viņa dziļi latviskā mentalitāte.

ZP: Kādus avotus jūs izmantojāt grāmatas tapšanā?

VB: Grāmatas tapšanā palīdzējis komponists pats. Neizsmejams avots ir vairāk nekā divi tūkstoši viņa recenziju un apcerējumu laikrakstos, kas paver logu uz Latvijas brīvvalsts mūzikas dzīvi un ļauj apjaust rakstītāja paša ideālus, mērķus un rakstura iezīmes. Arī nākamajiem vēsturniekiem pietiks vielas Jēkaba Graubiņa kultūrvēsturisko apcerējumu un dienasgrāmatu rokrakstos, kur kā dzīvi iezīmējas laikabiedru Jāņa Zāliša, Teodora Reitera, Emīļa Melngaiļa, Jāzepa Vītola un daudzu citu tēli un stāstīti par tolaik vēl jauniņo brāļu Kokaru, Daurmantu Gaiļu, Aldoņa Kalniņa, Jaurītes Putniņas un citu mūziķu gaitu sākumu. Laikmeta liecības glabā arī Graubiņa ritmizētā valodā sacerētie panti – apsūdzības okupācijas varasdarbiem. Un kur tad vēl arhīvi un muzeji, kur brīvvalsts preses izdevumi, kuru atsauksmes par mūzikas notikumiem salīdzinājumā ar mūsdienām šķiet vai bezgalīgas!

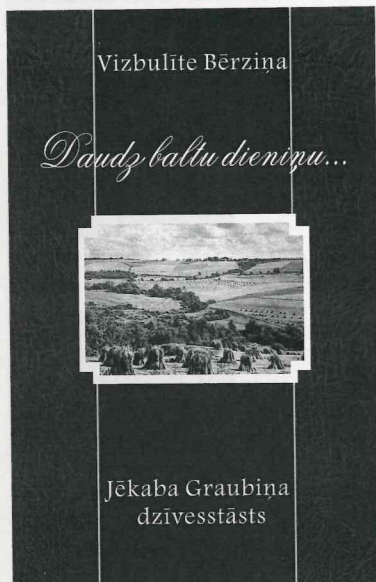
ZP: Laika kalendārs skaitīja dienas desmit gadu garumā, līdz grāmatā tika pabeigta... Vai, rakstot to, bija daudz balto plankumu, kas bija jāaizpilda?

VB: Baltie plankumi bija jāaizpilda vispirms jau pašas zināšanās par Latvijas vēsturi. Te vēl palīdzīgi ir trimdas un Latvijas pēdējā laika vēsturnieki, taču bezcerīgi palīgus meklēt mūzikas novadā. Mūzika laikam ir vienīgā latviešu mākslas joma, kas piecpadsmitajā neatkarības gadā vēl palikusi bez savas vēstures, pat enciklopēdijas. Tā vien šķiet, ka arvien nav pārvarēts skepticisms pret pagātnes pētniecību, ko izraisīja okupācijas ideologu uzspiestās dogmas un meli.

ZP: Apkopojot tik plašu vēsturisko materiālu, jums droši vien vajadzēja arī no kaut kā atteikties?

VB: Svarīgāka par sīkām skaņvalodas tehnoloģiskām analizēm vai recenziju vadmotīvu izcēlumiem likās pati dzīve, cilvēka liktenis, viņa darba atbalsis sabiedrībā.

ZP: Izvēloties pētījumam Jēkaba Graubiņa personību, kādas būtiskas tēmas izdevies skart šajā darbā?

Vienā dienā ar Pēteri Vasku, kura vēsti uz klausīt un arī jubilejā sumināt jau esam varējuši koncertos un plašsaziņas līdzekļos, apaļa jubileja aprīt vēl kādam tikpat lielam ideālistam, arī savā laikā nerimstošam un nesalaužamam tautas gara cēlējam Jēkabam Graubiņam (1886–1961). Viņa 120. gadadienu iecerēts atzīmēt ar koncertu 25. aprīlī Mazajā Ģildē un ar mūzikas vēsturnieces Vizbulītes Bērziņas grāmatas *Daudz baltu dienīņu...* Jēkaba Graubiņa dzīvesstāsts iznākšanu apgādā *Atēna* ap to pašu laiku. Arī žurnāls *Mūzikas Saule* vēlas atgādināt par šo drosmīgo, nesalaužamo cilvēku, apsveicot Vizbulīti Bērziņu ar padarīto un vēršot uzmanību uz tikpat kā neapzināto – viņa fundamentālajiem, novatoriskajiem latviešu tradicionālās mūzikas pētījumiem. Tie, nevēlami būdami, nepiedodamā kārtā vēl joprojām dzīvo savu kluso muzeja dzīvi, lai arī to istā vieta būtu grāmatu plauktos līdzās Jurjānam, Melngailim, Vītoļiņam un citiem.

Mūzikas Saule

VB: Arī šodien aktuāla šķiet Graubiņa – kritiķa un skolotāja – mūža tēma, gribētos teikt, misija, kas vērsta uz to, lai sabiedrībai, ikvienam cilvēkbērnam darītu pieejamas augstās mākslas vērtības, lai palīdzētu mūzikā atrast ko daudz vairāk nekā vienīgi izklaidi.

Graubiņš pavēra kaut nelielu spraugu tajos biežajos aizkaros, kas pusgadsimtu mums aizsedza tautas otrās atmodas cēlienu. Tas bijis laiks, kad atdzimst rusifikācijas un kara slāpētā koru kustība, kad dziedātprieka un uzņēmības pietiek veseliem pieciem Universitātes studentu koriem un Dziesmu svētki visaugstākajā godā paceļ latviešu *a cappella* kora dziesmu. Kārļa Skalbes piesauktais jaunais tautas gara vērtībās stiprinātais nacionālisms atraisa plašu interesi par tautasdziesmu un gaišākajiem prātiem liek meklēt jaunus ceļus tās apdarē.

Jēkabs Graubiņš ir aktīvs šīs atmodas līdzdarītājs un saucējs. Viņa roka pielikta gan skolas latviskošanā, gan nošu bibliotēkas un Konversācijas vārdnīcas izveidē, folkloras katedras iedibināšanā, klasiķu mantojuma aktualizēšanā un Dziesmu svētku organizēšanā. Saimnieciskās depresijas gados, kad svarīgāka par dziedāšanu ļaudīm ir izdzīvošana, atskan Graubiņa saucēja balss: Dziesmu svētki nav vienkārša izdzīvošanās un izlustēšanās, bet gan tautas kultūras parāde, vienības stiprinātāja un spēka avots.

ZP: Šis saucēja balss varēja izrādīties liktenīga pašam saucējam. Jēkabs Graubiņš un varas ešeloni – cik nopietnas bija šīs attiecības?

VB: Varas un mākslas attiecības katrs laikmets un katrs cilvēks spiests risināt individuāli. Jēkaba Graubiņa garajā mūžā Latvijas zemi vairākkārt šķērsojuši sveši ešeloni, un ikviens ierāvis dziļu sliedi viņa liktenī. Cietu pieri jau cara laikos rāda lauku tautskolotājs Graubiņš, likdams saviem audzēkņiem atklātā koncertā dziedāt tolaik stingri aizliegto *Dievs, svētī Latviju*, virsuzraugiem uzdodams to par latviešu karadziesmu.

Vienīgi brīnums Graubiņu paglābj no sarkanā Stučkas revolucionārā tribunāla piespriestā nāves soda. Baigajā gadā viņš krietni neželēstībā savu līdzšinējo augsto kritēriju dēļ un – vēl Jaunāk – par noniecinātās latviešu kultūras dedzīgu aizstāvēšanu varenās Maskavas dekādes komisijas acu priekšā. Recenzenta posteni Jēkabs Graubiņš zaudē vācu laikā, un atkal par to pašu: par Vācijas diletantisko viesmākslinieku kritizēšanu. Taču visdārgāk jāmaksā par uzticību ideāliem, saduroties ar padomju varu vēlreiz – Staļina laikā. Pilsoniskās stājas un nacionālās pašcieņas dēļ Graubiņš tai rādās tik bīstams, ka izolējams čekas pagrabos. Taču pat pilnīgā un bezcerīgā atkarība no varasviriem nepamudina Graubiņu laipot, nodot savu pārliecību, un uz pratinātāju jautājumiem par attieksmi pret padomju varu un nupat notikušajām deportācijām arestants atbild – kā gan citādi? –, ka deportācijas bija beztiesiskas, ka padomijai nepazīst demokrātiju, ka Latvijas zemniecība tagad iznīcināta... Lieki būtu jautāt, vai bija vērts, vai šāda uzdrīkstēšanās vērsa ko uz labu un vai prātīgāk nebūtu bijis domāt vienu, bet runāt citu. Graubiņam tā būtu noziegšanās pret savu svētāko bausli – patiesību.

ZP: Kas no Jēkaba Graubiņa mantojuma mums aizgājis neatgriezeniskā zudībā?

VB: Smaģākie zudumi ir nevis neatrasti nošu raksti, kaut, jādūmā, arī tādi ir, bet gan sabiedrībai nepieejamā Graubiņa mantojuma lielum lielā daļa: laika zoba nesaudzētos rokrakstos patvērušās neskaitāmas skaņdarbu partitūras, Staļina laikā par bīstamiem atzītie fundamentālie folkloras pētījumi un jau nosauktie kultūrvēsturiskie apcerējumi. Taču arī daudzi izdotie Graubiņa darbi visus pēckara gadus turēti specfondū mūros un izslēgti no kultūras aprites.

ZP: Savukārt jūs esat strādājusi ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas, Latvijas Valsts arhīva, Latvijas Valsts vēstures arhīva, Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeja, kā arī ar Biezaišu fonda materiāliem. Ir sakrāts plašs fakts krājums, ko interpretēt tālāk, bet – kāda būtiska personības iezīme piemita Jēkabam Graubiņam, ko mūsu sabiedrībā vēsturiskam ir sarežģīti restaurēt?

VB: Legēndāros nostāstos dzīvo Jēkabs Graubiņš – godavīrs, ideālists, sirdsapziņas un nacionālās pašapziņas uzturētājs, cilvēks ar taisnu valodu un taisnu mugurkaulu, ko nespēja liekt pat pratinātāji čekas pagrabos. Varbūt pašlaik visi tie nav modes vārdi, pat kritiķa darbu samērot ar lielām idejām šodien neesot labais stils, taču grūti noticēt, ka šie jēdzieni nocenoti uz mūžīgiem laikiem. ■

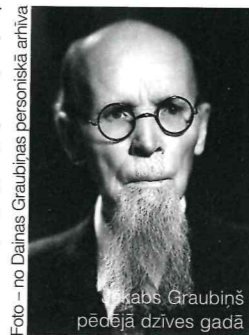

Foto – no Dainas Graubiņas personiskā arhīva

MŪSU DZIESMU GARS

Mūžīgās ētiskās vērtības tautasdziesmā ietērptas reti daļā formā. Liekas, tautasdziesmā būtu viss, ko no labas dzejas var prasīt. Kādēļ tad tauta viņas atmet un pieķeras labāk kaut kādām banālām ziņģēm? Vai uz šo jautājumu nebūtu atbildēts ar pretjautājumu: kādēļ tagad tautasdziesmas ciena un dzied vairāk inteliģence nekā vienkāršā tauta? Vai ne tādēļ, ka tautasdziesmu daļuma izpratī vajadzīga lielāka gara inteliģence, nekā tā tagad ir mūsu tautas plašajām masām? Cita attaisnojuma šai parādībai es neatrodu. Bet man teiks: vai tad senlatvieši savā masā bij inteliģentāki? Nē, to es neteikšu, bet, lai toreizējās tautasdziesmas tagad varētu baudīt kā estētisku ražojumu, tad tagadējam cilvēkam ir jābūt daudz inteliģentākam par toreizējo latvieti, kurš šīs dziesmas radīja! Toreizējais latvietis dzejoja un dziedāja par lietām un parādībām, kas tam bija tuvas, par savas dzīves degošākajiem jautājumiem, kas visiem bij saprotams un interesants. Estētiskais moments te spēlēja diezgan mazu lomu, lai gan, pateicoties bagātājam dzejskajam spējam, tauta arī savus aktuelos dienas jautājumus prata ieliet daļā formā. [...] Turpretī mums, kas tagad dziedam vai klausāmies senču dziesmas, estētiskais elements ir galvenais. Bet lai šis estētiskais elements vien (zināms, šie pievienojas vēl kultūrvēsturiska nozīme) varētu saistīt pie tautasdziesmas, tad viņas izpildītājiem un klausītājiem vajag būt estētiski izglītotiem, ar attīstītu mākslas gaumi. Vajadzīga arī vispārēja izglītība, lai saprastu tautasdziesmu kultūrvēsturisko nozīmi, lai stādītos sev priekšā daudz maz tautasdziesmu dzimšanas laika apstākļus, ļaudis, viņu dzīvi, parašas, intereses utt. [...] Lai tautā ilgos gadusimtenos radītās gara bagātības neietu tautai zudībā, [...] jāceļ tautas garīgā, īpaši estētiskā kultūra. Dziesmu gars modīsies līdz ar šo kultūru.

Jēkabs Graubiņš

Publicēts 1922. gadā laikraksta *Brīvā Zeme* 28. numurā.